

Милованов Є.В.кандидат економічних наук,
Федерація органічного руху України**Milovanov Eugene**

Organic Federation of Ukraine

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SUBSTANTIATION OF THE STRATEGY OF ORGANIC SECTOR DEVELOPMENT IN UKRAINE

Визначено, що органічний сектор сільськогосподарської галузі України є найбільш інноваційним та перспективним напрямом розвитку в аграрній сфері, що потребує чіткого плану дій та заходів як у довгостроковій, так і середньостроковій перспективі. Аргументовано, що органічне сільське господарство в Україні переходить до стадії активного розвитку. Запропоновано структурно-логічну послідовність формування цілісної стратегії розвитку органічного сектору сільськогосподарської галузі України. Акцентовано увагу, що новизна майбутньої стратегії полягатиме у фокусі на напрямках удосконалення системи розбудови вітчизняного органічного сектору. Наведено основні концептуальні елементи сучасної стратегії розвитку органічного сектору сільськогосподарської галузі України. Визначено базові стратегічні пріоритети сучасної стратегії розвитку органічного сектору сільськогосподарської галузі України та основні заходи в рамках даних стратегічних пріоритетів. Зроблено висновок, що запропоновані теоретико-методичні основи формування стратегії розвитку органічного сектору забезпечать системність розвитку всіх структурних елементів органічного сектору, що дасть змогу вивести аграрний сектор на новий рівень ефективності.

Ключові слова: стратегія розвитку, органічний сектор, напрями вдосконалення, національна економіка, сільськогосподарська галузь, органічне агропривиробництво.

Определено, что органический сектор сельскохозяйственной отрасли Украины является наиболее инновационным и перспективным направлением развития в аграрной сфере, который требует четкого плана действий и осуществления мероприятий как в долгосрочной, так и среднесрочной перспективе. Аргументировано, что органическое сельское хозяйство в Украине переходит в стадию активного развития. Предложена структурно-логическая последовательность формирования целостной стратегии развития органического сектора сельскохозяйственной отрасли Украины. Акцентировано внимание, что новизна будущей стратегии будет заключаться в фокусировании на направлениях совершенствования системы развития отечественного органического сектора. Приведены основные концептуальные элементы современной стратегии развития органического сектора сельскохозяйственной отрасли Украины. Определены базовые стратегические приоритеты современной стратегии развития органического сектора сельскохозяйственной отрасли Украины и основные мероприятия в рамках данных стратегических приоритетов. Сделан вывод, что предложенные теоретико-методические основы формирования стратегии развития органического сектора обеспечат системность развития всех структурных элементов органического сектора, что позволит вывести аграрный сектор на новый уровень эффективности.

Ключевые слова: стратегия развития, органический сектор, направления совершенствования, национальная экономика, сельскохозяйственная отрасль, органическое агропроизводство.

It is determined that the organic sector of the agricultural industry of Ukraine is potentially the most innovative and promising area of development in the agrarian sector, which requires clear plan of actions and measures in the long-term and medium-term perspective. It is substantiated that the development of the organic sector at the national level requires the development of effective strategy with clear goals and objectives. It is argued that organic farming in Ukraine is moving into active development stage, as there is an annual growth in organic area and Number of farms, and the volume of production and exports of organic agricultural products are increasing, small organic farmers are constantly are united into organic cooperatives. The structural-logical sequence of forming an integrated strategy for the development of the organic sector of the agricultural industry of Ukraine is proposed, which will help to formulate long-term plan of actions for executive authorities and all interested economic entities on the

basis of balance and rationality. The attention is paid to the fact that the novelty of the future strategy will be focused on the areas of improvement of the system of development of the domestic organic sector: administrative, managerial, scientific and educational, market and marketing, financial-economic and informational and educational. The main conceptual elements of the modern strategy of the organic sector of the agricultural industry of Ukraine are presented. The basic strategic priorities of the modern strategy of the organic sector of the agricultural industry of Ukraine and the main measures within the framework of these strategic priorities are determined. It is concluded that the proposed theoretical and methodological foundations for forming the strategy of development of the organic sector will ensure the systemic development of all structural elements of the organic sector, which to bring the agricultural industry to its new level of efficiency.

Key words: development strategy, organic sector, directions of improvement, national economy, agricultural industry, organic agricultural production.

Постановка проблеми. Будь-який сектор національної економіки характеризується високим рівнем складності процесів та взаємозв'язків між її структурними елементами, які, своєю чергою, мають велику кількість чинників зовнішнього та внутрішнього впливу. Основним завданням державних органів влади та суспільства при цьому є врахування сучасного стану, ретроспективи розвитку та можливих чинників впливу для формування довгострокового плану дій та заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку економіки та підвищення рівня добробуту населення.

Стратегія розвитку національної економіки чи її структурних елементів є основним довгостроковим, послідовним, конструктивним, стійким до невизначеності умов соціально-економічного середовища планом, який супроводжується постійним аналізом та моніторингом у процесі його реалізації та спрямований на досягнення основної цілі чи результату. Стратегія нині є основним інструментом довгострокового планування на найвищому державному рівні управління структурними одиницями національної економічної системи, що застосовується в усьому світі.

В Україні стратегія розвитку галузей національної економіки використовується міністерствами та іншими органами влади як основний інструмент переходу від абстракції до конкретики у вигляді систематизованих планів для відповідних секторів, підсистем та функціональних підрозділів. Не є винятком і Міністерство аграрної політики та продовольства України, що формує такий план дій для аграрних секторів та функціональних структурних елементів.

Органічний сектор сільськогосподарської галузі є найбільш інноваційним та перспективним напрямом розвитку в аграрній сфері, що потребує чіткого плану дій та заходів як у довгостроковій, так і середньостроковій перспективі. Без відповідної стратегії вітчизняний органічний сектор не буде повною мірою відповідати світовим темпам розвитку і не зможе досягти відчутних успіхів на внутрішньому та зовнішньому

ринках. Саме тому актуальність цього питання лягла в основу даної наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування ефективних стратегій розвитку була у фокусі наукових розвідок багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: Є.О. Бойко [1], В.Т. Дудар [2], О.А. Єрмоленко [3], В.П. Ільчук, Х.І. Штирхун [4], В.М. Колесник [5], С.І. Мельник, В.А. Ткачук [6], Н.С. Ляліна, Г.Л. Матвієнко-Біляєва [7], Н.Б. Стоволос [12], М. Ваарст [14], Дж. Паул [15], А. Скраба, С. Розман [16] та ін. Важливість наукового внеску перелічених науковців є беззаперечною, але, незважаючи на це, нинішній стан розвитку вітчизняного органічного сектору потребує більш комплексних та конкретних доробок для формування науково-методичних основ ефективної стратегії розвитку органічного сільського господарства в нашій країні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розроблення концептуальних основ формування комплексної стратегії розбудови органічного сектору в Україні для забезпечення збалансованого розвитку аграрної галузі на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Органічне сільське господарство пропонує глобальну перспективу майбутнього, в якій харчові продукти та інші продукти сільського господарства виробляються і розповсюджуються здоровим, екологічно безпечним, по-справжньому сталим способом. Людство лише починає усвідомлювати численні переваги органічного сільського господарства, починаючи від екосистемних послуг до надання безпечних, здорових продуктів харчування. Однак для використання свого повного потенціалу органік потребує вирішення багатьох проблем. Хоча органічне сільське господарство нині перебуває у більш сприятливому становищі, ніж коли-небудь, щодо ринкових умов, державної політики та міжнародної інституційної підтримки, загалом йому все ще бракує ресурсів для продовження свого розширення.

Ринок органічної продукції завоював своє право стати повноцінним ринком як у внутріш-

ньому, так і зовнішньому економічному просторі, пройшовши стадії невідомого, нового, клубного, нішевого. Вийшовши на глобальний рівень, ринок органіку продовжує стрімко зростати та привертати все більшу увагу з боку урядів багатьох країни світу, які перебувають у пошуках багатофункціональних виробничих систем, що здатні вивести галузі національної економіки на новий, більш якісний рівень розвитку.

Розбудова органічної індустрії на національному рівні потребує розроблення дієвої стратегії, що передбачає чітку послідовність дій та заходів протягом раціонально визначеного проміжку часу з урахуванням потенціалу органічного виробництва, соціально-економічного та екологічного середовища функціонування, чинників внутрішнього та зовнішнього впливу, а також цілей і завдань даної стратегії.

Необхідність розроблення окремої стратегії розбудови органічного сектору в Україні зумовлена високим рівнем організаційно-економічної, нормативно-правової та інституціональної невизначеності, в яких перебуває нині вітчизняний виробник органічної продукції. Українські органічні товаровиробники впродовж двадцяти років не відчують належної підтримки з боку держави, вимушені діяти у непрозорих умовах та за незрозумілими «правилами гри». Ефективна стратегія покликана забезпечити органічний сектор необхідними механізмами, засобами та інструментами розвитку для збалансування інтересів усіх зацікавлених сторін у сфері органіку.

Органічне сільське господарство в Україні нині знаходиться на стадії переходу до активного розвитку: спостерігається стабільна щорічна динаміка зростання площ сільськогосподарських угідь та господарств, що регулярно проходять відповідні інспекції та органічну сертифікацію, збільшуються обсяги виробництва та експорту органічної сільськогосподарської продукції, невеликі органічні фермери почали доволі активно об'єднуватися в органічні кооперативи.

У 2016 р. Міністерством аграрної політики та продовольства України було представлено офіційну Стратегію розвитку аграрного сектору «3+5» [13], яка визначила три основні пріоритети і п'ять напрямів розвитку аграрної галузі економіки. У рамках даної стратегії розвиток органічного виробництва є основним пріоритетом для вітчизняної аграрної сфери поряд із безпекою харчової продукції та розвитком ринків збуту, які фактично є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Проведені заходи підтримки органічних господарств із різних регіонів України за період 2014–2017 рр. оцінюються на загальну суму понад 1 млн грн [9, с. 28]. Це дало змогу органічним виробникам дещо зміц-

нити свій виробничий потенціал та підвищити ринкові перспективи для своєї продукції.

Окрім вищезазначеної стратегії, 10 липня 2019 р. Кабінет Міністрів України видав Розпорядження № 526-р «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», в якому зазначено: «Іншим рушієм економічного зростання у найближчій перспективі може виступати аграрний сектор як такий, що має високий потенціал до модернізації, впровадження новітніх технологій та підвищення рівня переробки власної продукції, але його перспективи обмежені... Водночас у переважній більшості розвинутих держав частка аграрного сектору не перевищує 5 відсотків валового внутрішнього продукту. Навіть в Аргентині, відомій своїм високоприбутковим аграрним сектором, за даними Світового банку, його частка становить тільки 6 відсотків... Зважаючи на це, саме інноваційний потенціал має стати рушієм економічного зростання та сприяти розвитку всіх сфер економіки, зокрема промисловості та аграрного сектору» [11]. Уважаємо за доцільне зазначити, що у даній стратегії, на жаль, зовсім не приділено уваги органічному сільському господарству як одному з найбільш перспективних інноваційних напрямів розвитку аграрної галузі у світі. Але загалом фокусування даної Стратегії на підвищенні науковості, інноваційності, охороні здоров'я та екологічності в усіх виробничих сферах є вагомим кроком на шляху вдосконалення національної економіки та її складників, у т. ч. аграрної галузі.

Головним стимулом для вітчизняних господарств для переходу на органічні практики були кращі маркетингові можливості та преміальні ціни на органічну продукцію. Однак ринок органічної продукції як на національному рівні, так і на міжнародному також вимагає більш сприятливого економічного середовища функціонування, стійких взаємозв'язків та інфраструктури, всебічної державної підтримки. Існують одиничні ініціативи з реалізації органічної продукції на місцевому рівні, але все ще існує невеликий попит і бракує знань щодо органічного сільського господарства та його переваг серед споживачів.

Тому необхідно одночасно активно розвивати всі аспекти розвитку ринку, тобто підвищувати обсяги виробництва, стимулювати попит і поліпшувати обізнаність споживачів щодо органічного сільського господарства та органічних продуктів на всіх рівнях – від фермера до споживача. У рамках заходів підтримки акцент робиться на стимулюванні виробництва, оскільки розвиток ринку вимагає підвищення кількості, якості та асортименту пропонованої

продукції. Другим пріоритетом є інструменти стимулювання розвитку ринку, які включають розбудову знань, особливо на національному рівні, і професіоналізацію органічного агрови-робництва. Ці заходи повинні підтримуватися відповідними діями щодо розбудови потенціалу та підтримки співпраці в органічному секторі між приватним та державним секторами, а також гармонізацією законодавства.

Формування цілісної стратегії розвитку органічного сектору сільськогосподарської галузі України має здійснюватися за такою послідовністю (рис. 1).

Рекомендована послідовність дій у процесі формування стратегії розвитку органічного сектору допоможе сформуванню довгостроковий план дій для органів виконавчої влади, громадських організацій та всіх зацікавлених суб'єктів господарювання у найбільш ефективний спосіб на засадах збалансованості та раціональності.

Загальна мета Державної стратегії розвитку органічного сектору повинна бути спрямована на прийнятті органічного сільського господарства як одного з пріоритетних напрямів реалізації національної аграрної політики. Реалізація стратегії покликана забезпечити: високу конкурентоспроможність органічної сільськогосподарської та харчової продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; збереження та відновлення здоров'я українських ґрунтів; зміцнення продовольчої безпеки та потенціалу забезпечення населення якісними та безпечними харчовими продуктами; поліпшення стану

навколишнього середовища та збереження біорізноманіття; підвищення рівня екологізації вітчизняної аграрної галузі.

Новизна майбутньої стратегії полягатиме у фокусуванні на напрямках удосконалення системи розбудови вітчизняного органічного сектору (рис. 2).

Вдосконалення *адміністративного управління* включає таке: концентрацію на розбудові органічного сільського господарства у програмах розвитку на регіональному рівні; підтримку системного розвитку Федерації органічного руху України, інших функціональних об'єднань виробників, переробників та дистриб'юторів органіку; налагодження системи державно-приватного партнерства в органічному секторі.

Створення системи *стимулювання та фінансової* підтримки органічного виробництва має включати: розвиток системи державної та регіональної підтримки органічного агровиробництва; вдосконалення податкової політики по відношенню до суб'єктів органічного господарювання; організаційно-правову підтримку приватних інвестиційних проектів, які зосереджені на органічному секторі; формування системи субсидій та дотацій для агровиробників, передусім на перехідному періоді; державну підтримку у сфері кредитування органічного сільськогосподарського виробництва.

Науково-освітня та дорадча підтримка включає: створення системи інформаційно-консультативних закладів, платформ знань, дорадчих

Рис. 1. Етапи формування Державної стратегії розвитку органічного сектору сільськогосподарської галузі України

Джерело: розроблено автором

служб та інших центрів комунікацій для ефективного розповсюдження інформації про теорію і практику ведення органічного господарства; підготовку кадрів в університетах та коледжах для різних сфер органічної індустрії; стимулювання та розширення науково-дослідної діяльності в органічному секторі.

Маркетинг органічного виробництва має охоплювати сукупність організаційно-економічних функцій, які пов'язані, перш за все, з комплексним вивченням попиту споживачів і цілеспрямованим формуванням пропозицій агропромисловими підприємствами для задоволення широкого спектру потреб населення. Розроблення маркетингової програми розвитку органічного виробництва дасть можливість прогнозувати товарообіг, краще просувати органік на внутрішньому та зовнішньому ринках, сформувати систему ціноутворення на засадах справедливості та економічної доцільності, виробляти таку органічну продукцію, яка має найбільший попит на ринку. Крім того, раціональна побудова збутової політики для агровиробників органічної продукції мінімізуватиме сукупні витрати шляхом більш обґрунтованого і цілеспрямованого просування органічної продукції на ринку.

Формування динамічного ринку сертифікованої органічної продукції з використанням ефективного маркетингового інструментарію для задоволення внутрішнього попиту та нарощення експортної активності є найбільш перспективними способом забезпечення сталого розвитку вітчизняного аграрного ринку.

Одним із ключових завдань *інформаційної підтримки* розвитку органічного виробництва має бути популяризація особливостей органічного виробництва та самої органічної продукції серед населення, а саме робота з громадськістю через ЗМІ, спрямована на формування ідеології здорової нації та здорової планети. Популяризація органічного виробництва має бути синхронізована із сучасним поглядом на здоровий спосіб життя та існування через здорове харчування безпечними та якісними продуктами, натуральне оздоровлення, екологічне мислення, фізичну активність.

Зважаючи на вищесказане, вважаємо за доцільне навести основні концептуальні елементи сучасної стратегії розвитку органічного сектору сільськогосподарської галузі України:

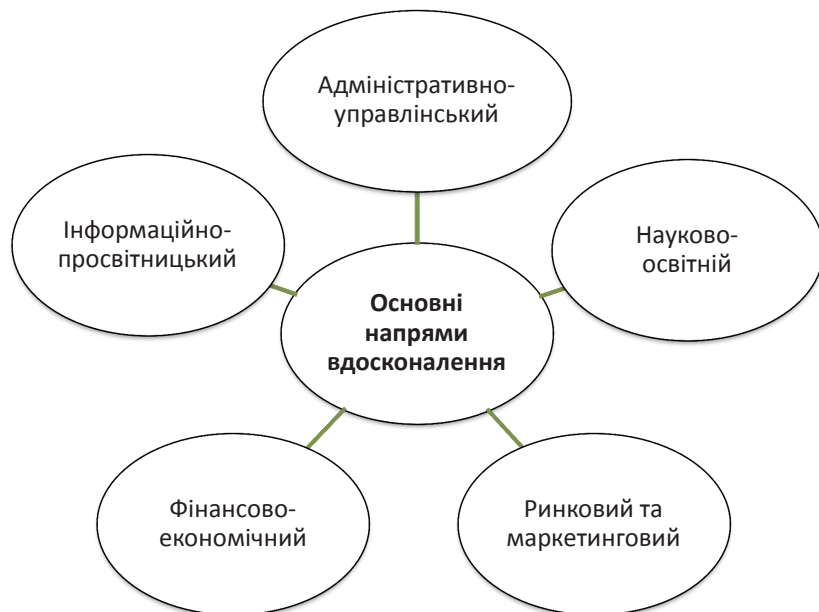

Рис. 2. Основні напрями вдосконалення в рамках Державної стратегії розвитку органічного сектору

Джерело: розроблено автором

1) *Орієнтація на концепцію Organic 3.0*. [8]. Загальна мета концепції полягає у тому, щоб забезпечити найшвидше поширення дійсно сталих систем господарювання та ринків, заснованих на органічних принципах і натхненних культурою інновацій, прозорою збалансованістю, інклюзивною співпрацею. Organic 3.0 базується на результатах і постійно адаптується до місцевого контексту замість того, щоб виконувати набір мінімальних правил для досягнення одноразового статичного результату. Вона закликає до культури постійного вдосконалення через ініціативи всіх зацікавлених сторін у напрямі найкращих практик на основі місцевих пріоритетів. Якщо сконцентруватися на розробленні сталих систем органічного харчування та сільського господарства, це може бути моделлю для вирішення майбутніх викликів глобального сільського господарства.

2) *Екофункціональна* інтенсифікація має на меті поліпшення доступності продовольства та стабілізацію продовольчої безпеки. Використання невідновлюваних ресурсів та запасів стане застарілою руйнівною моделлю. Високі стандарти добробуту тварин будуть підтримуватися, а сталі управління екосистемами буде сучасним. Органічне сільське господарство зведе до мінімуму негативні компроміси між продуктивністю та сталістю, роблячи його еталоном для відповідального та ощадливого ресурсокористування у системах харчування і сільського господарства. Органічні фермери будуть найкращими менеджерами сільськогосподарських екосистем, співдослідниками та оптимізаторами природних ресурсів.

3) *Пріоритизація органічних систем господарювання на селі.* Органічне сільське господарство стане переважною, домінуючою моделлю господарювання і, таким чином, надасть нові можливості сільській економіці. Життєздатні сільські економіки приваблюють людей, поліпшують життєдіяльність та зупиняють міграцію до міст. Органічне сільське господарство активізує партнерські відносини між споживачами та виробниками шляхом сприяння діалогу між ними. Завдяки найкращому використанню природних і соціальних ресурсів органічне агро-виробництво стане потужною стратегією інтенсифікації в сільській місцевості та формування селоутворюючих підприємств.

4) *Орієнтація на здорові органічні системи харчування.* Органічне сільське господарство буде виробляти лише здорову їжу на справедливій основі для добробуту всіх категорій населення. Здоровий раціон, що складається зі свіжих і цільних продуктів із характерними їм поживними властивостями, які лише мінімально піддавалися обробці, має стати національним стандартом. Органічні фермери, переробники та дистриб'ютори спільно очолюватимуть перехід до більш свідомих моделей споживання та відродження автентичних традиційних харчових продуктів. Члени органічного руху будуть інноваційними в розробленні спільних і співчасних логістичних моделей, а також безпечних та простежуваних харчових систем.

5) *Забезпечення комплексних наукових досліджень органіку.* Просування в галузі наукових досліджень в органічному секторі сільського господарства є неодмінною запорукою інноваційності аграрної галузі. Для того щоб органічне сільське господарство зростало та забезпечувало прогрес у продовольчій системі, необхідно сформувавши довгострокові стратегії та програми розбудови дослідницького потенціалу на національному рівні для поширення результатів досліджень, а також допомоги фермерам та іншим зацікавленим суб'єктам найбільш ефективно використовувати органічний потенціал країни. Нині найбільш дієвими є три стратегічні підходи, які можуть допомогти просуванню національних досліджень та інновацій у сфері органічного сільського господарства: розроблення методів дослідження, придатних для систем та практик органічного сільського господарства; стимулювання партнерства між сільгоспвиробниками, консультантами, науковцями та споживачами; інтеграція технологічних, соціальних та екологічних елементів інновацій в органічні системи господарювання.

З огляду на наведені концептуальні елементи, визначимо базові стратегічні пріоритети сучасної стратегії розвитку органічного сектору сільсько-

господарської галузі України. Основні заходи в рамках даних стратегічних пріоритетів включають:

1. концентрацію державних стимулів щодо виробництва продуктів і послуг, просування та реалізації більшого числа товарів, сумісних з органічними практиками;

2. підтримку наукових та освітніх закладів для збільшення досліджень з органічної тематики, розвитку системи управління знаннями щодо органічних практик та збереження традиційних сільськогосподарських систем із метою більш ефективного переходу господарств до органічного сільського господарства;

3. сприяння та захист традиційних знань населення про сорти сільськогосподарських культур та практику ведення сільського господарства;

4. вивчення перспектив грошових виплат за екосистемні послуги органічним сільськогосподарським виробникам для стимулювання переходу до органічного господарювання;

5. розгляд та усунення державних фінансованих програм, які заохочують нестійкі інтенсивні практики, засновані на максимізації дохідності за рахунок якості та здоров'я навколишнього середовища;

6. реформування національної системи економічних показників аграрного сектору з метою відображення та порівняння впливу на екологію та навколишнє середовище інтенсифікованих систем господарювання;

7. вирішення проблеми дефіциту робочої сили та сприяння змінам, необхідним на сучасних ринках, у ланцюгах створення вартості та торговельних системах, за допомогою відповідних стратегій та механізмів регулювання попиту та пропозиції, у т. ч. за рахунок побудови системи поінформованості споживачів та розвитку систем ринкової інформації.

Отже, сутність Державної стратегії розвитку органічного сектору полягає у поєднанні організаційних, фінансових, нормативних, наукових, освітніх, інноваційних та ринкових інструментів на основі інтеграції управлінських процесів і новітніх технологій, використання яких дасть змогу забезпечити збалансований розвиток аграрної галузі, формування внутрішнього ринку високоякісної органічної продукції, максимальну інтеграцію у світовий органічний ринок і підвищення конкурентоспроможності АПК.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, концептуально стратегія розвитку органічного сектору сільськогосподарської галузі має передбачати:

– розбудову органічного сектору на принципах інноваційності та сталості з урахуванням балансу інтересів суспільства та бізнесу;

– урахування системного підходу до реалізації заходів стратегії, що забезпечать синерге-

тичний ефект в економічному, соціальному та екологічному аспектах;

– забезпечення населення здоровою та безпечною харчовою продукцією та якісним середовищем існування;

– реалізацію економічного потенціалу органічних агровиробників та їх вихід на новий рівень прибутковості.

Запропоновані теоретико-методичні основи формування стратегії розвитку органічного сектору забезпечать системність розвитку всіх

структурних елементів органічного сектору, що дасть змогу поліпшити фінансове становище вітчизняних агровиробників, підвищити рівень екологізації сільськогосподарського виробництва, задовольнити постійно зростаючий попит на внутрішньому та зовнішньому органічних ринках, забезпечити системність процесу впровадження сталих технологій агровиробництва, створити необхідну інфраструктуру для виробництва і реалізації органічної продукції.

Список використаних джерел:

1. Бойко Є.О. Розвиток підприємств органічного сектору агробізнесу в контексті викликів глобалізації : монографія. Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2012. 72 с.
2. Дудар В.Т. Формування цінкових стратегій підприємств органічного сектору для досягнення маркетингових цілей. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. № 2. С. 45–54.
3. Єрмоленко О.А. Розвиток органічного виробництва як стратегічний імператив державної аграрної політики. *Сучасні тенденції розвитку світової економіки* : зб. матеріалів ІХ міжнар. наук.-практич. конф., м. Харків, 26 травня 2017 р. Харків : ХНАДУ, 2017. Т. II. С. 37–38.
4. Ільчук В.П., Штирхун Х.І. Органічне виробництво як пріоритетний напрям розвитку аграрного сектору національної економіки. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 1(5). С. 14–22.
5. Колесник В.М., Бойко А.С. Органічне виробництво як стратегічний напрям розвитку аграрного сектору економіки України. *Агросвіт*. 2012. № 9. С. 30–33.
6. Концепція державної Програми розвитку органічного виробництва в Україні. *Довідник стандартів ЄС щодо регулювання органічного виробництва та маркування органічних продуктів* / за ред. Є. Милованова та ін. Львів : Піраміда, 2008. С. 181–192.
7. Ляліна Н.С., Матвієнко-Біляєва Г.Л. Механізм забезпечення розвитку органічного аграрного виробництва в Україні. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific*. 2019. Вип. 5. № 2. С. 121–140. URL: <https://www.are-journal.com>.
8. Милованов Є.В. Історія становлення концепції ORGANIC 3.0 та перспективи її подальшого розвитку в Україні. *Збалансоване природокористування*. 2018. № 3. С. 15–25.
9. Милованов Є.В. Найкращі світові практики державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та перспективи для України. *Механізм регулювання економіки*. 2018. № 2(80). С. 14–33.
10. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року : проект Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2018 р. URL: https://minagro.gov.ua/ua/npa/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-eksportu-produkciyi-silskogo-gospodarstva-harchovoyi-ta-pererobnoyi-promislovosti-ukrayini-do-2026-roku?v=5d25ecfdf0e0d&fbclid=IwAR2449uEyUcs4x91-Wmrdu3ZYjGzr3zM55XnGng_eXK2I187xnrooFWQiBU (дата звернення: 15.07.2019).
11. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku?fbclid=IwAR0wthUbrqD3wgFVs2u4kNB58bWpgf5CJ8e_LK3N66mbC3LIKyUc6f8CKc (дата звернення: 15.07.2019).
12. Стоволос Н.Б. Формування і реалізація стратегії розвитку органічного виробництва АПК. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913> (дата звернення: 16.07.2019).
13. Стратегія розвитку аграрного сектору «3+5». *Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України*. URL: <http://minagro.gov.ua/system/files/3%205%20final.pdf> (дата звернення: 22.07.2019).
14. Vaarst M. Organic Farming as A Development Strategy: Who are Interested and Who are not? *Journal of Sustainable Development*. 2010. Vol. 3. № 1. P. 38–50.
15. Paull J. Four new strategies to grow the organic agriculture sector. *AGROFOR*. 2017. Vol. 2. Is. 3. P. 61–70.
16. Strategy for organic farming model development / A. Skraba et al. *Proceedings of the 26th International Conference [of] the System Dynamics Society, Athens, Greece, July 20-24, 2008*. Albany (New York) : The System Dynamics Society, p. 104–105.

References:

1. Boyko E.O. (2012). Rozvytok pidpryyemstv organichnogo sektora agrobiznesu v konteksti vyklykiv globalizaciyi [Development of enterprises of the organic sector of agribusiness in the context of the challenges of globalization] : monograph. Mykolaiv : Design and Polygraphy. (in Ukrainian)
2. Dudar V.T. (2018). Formuvannya tsinovyh strategij pidpryyemstv organichnogo sektoru dlya dosyagnennya marketyngovyh tsilej [Formation of price strategies for organic enterprises to achieve marketing goals]. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*, vol. 2, pp. 45–54.
3. Yermolenko O.A. (2017). Rozvy`tok organichnogo vyrobnytstva yak strategichny`j imperaty`v derzhavnoyi agrarnoyi polity`ky [Development of organic production as a strategic imperative of state agricultural policy]. *Contemporary trends in the development of the world economy : Materials of IX Intern. practical science conf.* (Kharkiv, May 26, 2017). Kharkiv : KhNADU, vol. II, pp. 37–38.
4. Il'chuk V.P., Shtirhun H.I. (2016). Organichne vyrobnytstvo yak priorityetnyj napryam rozvytku agrarnogo sektora nacionalnoyi ekonomiky [Organic production as a priority trend in the development of the agrarian sector of the national economy]. *Scientific bulletin Polesie*, vol. 1(5), pp. 14–22.
5. Kolesnik V.M., Boyko A.S. (2012). Organichne vyrobnytstvo yak strategichnyj napryam rozvytku agrarnogo sektora ekonomiky Ukrayiny [Organic production as a strategic direction of development of the agrarian sector of Ukraine's economy]. *AgroSvit*, vol. 9, pp. 30–33.
6. Milovanov E., Melnyk S., Demidov O., Zhilkina V., Kolesnik I., Konyashin A., Nisheta V., Tkachuk V. (2008). *Koncepciya derzhavnoyi Programy rozvytku organichnogo vyrobnytstva v Ukrayini. Dovidnyk standartiv EC shchodo reguluvannya organichnogo vyrobnytstva ta markuvannya organichnyh produktiv* [Concept of the State Program for the Development of Organic Production in Ukraine. Guide for EU standards on organic production and labelling of organic products]. Lviv : «Pyramid». (in Ukrainian)
7. Lyalina N.S., Matvienko-Belyaeva G.L. (2019). Mexanizm zabezpechennya rozvytku organichnogo agrarnogo vyrobnytstvav Ukrayini [Mechanism for the development of organic agricultural production in Ukraine]. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. URL: <https://www.are-journal.com>, vol. 5, no. 2, pp. 121–140.
8. Milovanov E.V. (2018). Istoriya stanovlennya koncepciyi ORGANIC 3.0 ta perspektyvy yiyi podalshogo rozvytku v Ukrayini [The history of the concept of Organic 3.0 and the prospects for its further development in Ukraine]. *Balanced natural resources*, vol. 3, pp. 15–25.
9. Milovanov E.V. (2018). Najkrashhi sivitovi praktyky derzhavnoyi pidtrymky organichnogo silskogospodarskogo vyrobnytstva ta perspektyvy dlya Ukrayiny [The best international practices of state support for organic farming and prospects for Ukraine]. *The mechanism of regulation of the economy*, vol. 2(80), pp. 14–33.
10. Pro shvalennya Strategiyi rozvytku eksportu produkciyi silskogo gospodarstva, harchovoyi ta pererobnoyi promyslovosti Ukrayiny do 2026 roku [About Approval of the Strategy for the Export of Agricultural Products, Food and Processing Industry of Ukraine until 2026] (2018). Draft Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 17, 2018. Available at: https://minagro.gov.ua/ua/npa/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-eksportu-produkciyi-silskogo-gospodarstva-harchovoyi-ta-pererobnoyi-promyslovosti-ukrayini-do-2026-roku?v=5d25ecfdf0e0d&fbclid=IwAR2449uEyUcS4x91-Wmrdu3ZYjGZr3zM55XnGng_eXK2lI87xnrooFWQiBU (accessed 15.07.2019).
11. Pro shvalennya Strategiyi rozvy`tku sfery innovacijnoyi diyalnosti na period do 2030 roku [About Approval of the Strategy for the Development of the Innovation Activity for the Period until 2030] (2019). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10 July 2019 No. 526-p. Available at: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku?fbclid=IwAR0wthUbrqD3wgFVs2u4kNB58bWpgf5CJ8e_LK3N66mbC3LlKyUc6f8CKc (accessed 15.07.2019).
12. Stovolos N.B. (2015). Formuvannya i realizaciya strategiyi rozvy`tku organichnogo vy`robny`cztva APK [Formation and implementation of the strategy for the development of organic production of agro-industrial complex]. *Effective economy*, vol. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913> (accessed 15.07.2019).
13. Strategiya rozvytku agrarnogo sektora «3+5» [Agrarian sector development strategy «3 + 5»] (2016). Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Available at: <http://minagro.gov.ua/system/files/3%205%20final.pdf> (accessed 12.07.2019).
14. Vaarst M. (2010). Organic Farming as A Development Strategy: Who Are Interested And Who Are? *Journal of Sustainable Development*, vol. 3, no. 1 pp. 38–50.
15. Paull J. (2017). Four new strategies to grow the organic farming sector. *AGROFOR International Journal*, vol. 2, no. 3, pp. 61–70.
16. Skraba A., Rozman C., Kljajic M., Pazek K., Bavec M., Bavec F., Kofjac D. (2008). The Strategy for Organic Farming Model Development / *Proceedings of the 26th International Conference [of] the System Dynamics Society* (Athens, Greece, July 20-24, 2008). Albany (New York) : The System Dynamics Society, pp. 104–105.